

اصل هشتم و ضرورت تأسیس سازمان امر به معروف و نهی از منکر

حسین جوان آراسته*

تأیید: ۹۲/۳/۲۳

دریافت: ۹۱/۱۲/۷

چکیده

اقدامات صورت گرفته در زمینه امر به معروف و نهی از منکر در سه دهه اخیر بر این واقعیت تلخ، گواهی می‌دهد که این مطالبه شرعی و قانونی، هنوز جایگاه بایسته و درخور خود را در جمهوری اسلامی پیدا نکرده است. اجرایی شدن این اصل مهم، متوقف بر نهادمند کردن آن می‌باشد که در این رابطه، می‌توان دلایل فراوان فقهی را برشمرد. اصل هشتم قانون اساسی نیز، مبنای حقوقی تأسیس یک نهاد سیاستگذار در این زمینه به شمار می‌آید. تأسیس هر نهاد یا سازمانی در این رابطه، باید با ملاحظاتی چند صورت گیرد: جامعیت و شمول نسبت به هر سه محور مصرح در اصل هشتم، ارتباط مستقیم با رهبری، استقلال و عدم وابستگی به قوای سه‌گانه حکومت و داشتن ضمانت اجرای مناسب. این مقاله درصدد آن است تا با اثبات ضرورت تأسیس سازمانی به نام «سازمان امر به معروف و نهی از منکر» و بیان وظایف و اختیارات آن، بر این نکته تأکید ورزد که چنین نهادی باید دارای جایگاه قانونی و پایگاه مردمی شایسته در کشور بوده و ضمن عدم مداخله در مأموریت‌های سازمانها، نهادها و تشکلهای دیگر، از شأن سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و هماهنگ‌کنندگی در حوزه امر به معروف و نهی از منکر برخوردار باشد. چنین تأسیسی در جمهوری اسلامی ایران، یکی از ضمانت‌اجراهای مهم اصل هشتم بوده و البته در کنار آن اقدامات قانونی مجلس خبرگان رهبری و قوای سه‌گانه مقننه، مجریه و قضائیه می‌توانند در اجرایی شدن اصل هشتم، نقش مهم خود را ایفا کنند.

واژگان کلیدی

اصل هشتم، امر به معروف، نهی از منکر، سازمان هماهنگی، ضمانت اجرا

* استادیار گروه حقوق پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

مقدمه

۱. یکی از دغدغه‌های مهم بنیانگذار جمهوری اسلامی، عملی کردن فریضه امر به معروف و نهی از منکر بود. امام خمینی که آرزویش اجرای تمام‌عیار احکام اسلام بود، با الهام از آیه ۴۱ سوره حج که می‌فرماید: «کسانی که چون در زمین به آنان توانایی دهیم، نماز برپا می‌دارند و زکات می‌دهند، امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند...»،^۱ از همان ابتدا اجرایی شدن امر به معروف در نظام نوپای اسلامی را در دستور کار قرار داد و در تاریخ ۱۰ اسفند ۱۳۵۷ در مدرسه فیضیه اظهار داشت:

ما ... با دایره امر به معروف و نهی از منکر که یک وزارتخانه مستقل بدون پیوستگی به دولت، با یک همچو وزارتخانه‌ای که تأسیس خواهد شد ان شاء الله مبارزه با فساد می‌کنیم؛ فحشا را قطع می‌کنیم؛ مطبوعات را اصلاح می‌کنیم؛ رادیو را اصلاح می‌کنیم؛ تلویزیون را اصلاح می‌کنیم؛ سینماها را اصلاح می‌کنیم (امام خمینی، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۲۷۵).

بار دیگر در سال ۱۳۵۸ از سوی رهبر کبیر انقلاب، خطاب به شورای انقلاب، دستور زیر صادر شد:

بسم الله الرحمن الرحيم. شورای انقلاب اسلامی به موجب این مرقوم، مأموریت دارد که اداره‌ای به اسم «امر به معروف و نهی از منکر» در مرکز تأسیس نماید و شعبه‌های آن در تمام کشور گسترش پیدا کند و این اداره، مستقل و در کنار دولت انقلابی اسلامی است و ناظر به اعمال دولت و ادارات دولتی و تمام اقشار ملت است و دولت انقلاب اسلامی، مأمور است که اوامر صادره از این اداره را اجرا نماید و این اداره، مأمور است که در سراسر کشور از منکرات به هر صورت که باشد جلوگیری نماید و حدود شرعیه را تحت نظر حاکم شرعی یا منصوب از قبیل او اجرا نماید و احدی از اعضای دولت و قوای انتظامی حق مزاحمت با

متصدیان این اداره ندارند و در اجرای حکم و حدود الهی احدی مستثنی نیست، حتی اگر خدای نخواست رهبر انقلاب یا رئیس دولت، مرتکب چیزی شد که موجب حد شرعی است باید در مورد او اجرا شود (همان، ج ۹، ص ۲۱۴).^۲

۲. دستور امام خمینی هر چند عملی نشد، اما عامل مهمی بود که در روند تدوین قانون اساسی، اصل هشتم به عنوان یکی از اصول کلی این قانون، به امر به معروف و نهی از منکر، اختصاص یابد. به موجب این اصل: «در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر؛ دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند. وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ». بند یک اصل سوم قانون اساسی نیز، دولت جمهوری اسلامی ایران را موظف می‌کند تا «همه امکانات خود را در خصوص «ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی» به کار گیرد.

۳. انقلاب نوپای اسلامی، هنوز امور خویش را به درستی سامان نداده بود که در نیمه سال ۱۳۵۹ درگیر جنگی تمام‌عیار از سوی «صدام حسین» شد. در سالهای دفاع مقدس، کشور، حال و هوای خاص خود را داشت و با تقویت روحیه شهادت‌طلبی، فداکاری و رویکرد عمومی به ارزشهای دینی، فضای معنوی خاصی بر کلیت جامعه حاکم شده بود؛ به گونه‌ای که مجال چندانی برای بروز و ظهور منکرات به چشم نمی‌خورد. با پایان یافتن جنگ هشت‌ساله، مسأله امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، دچار افراط و تفریط‌هایی شد. این امر، بیش از هر چیز به دلیل دیدگاه‌های مختلف در سطوح مدیریتی کشور و نیز فقدان متولی خاصی در زمینه سیاست‌گذاری، سازماندهی و برنامه‌ریزی در این زمینه بود.

۴. در سال ۱۳۷۲ «ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر» با فرمان رهبر معظم انقلاب اسلامی و به ریاست آیه الله جنتی تأسیس شد.^۳ این ستاد به تدریج در تمامی

کشور شعبه‌هایی را دایر کرد. در نیروی مقاومت بسیج و برخی از ادارات و نهادهای دیگر نیز مجموعه‌هایی بدین منظور در نظر گرفته شد و هم‌زمان، برخی از تشکل‌های مردمی در قم و سایر شهرها با انگیزه امر به معروف و نهی از منکر به وجود آمدند.

۵. دغدغه‌هایی از این دست، سبب شد تا مسئولان به لحاظ پرکردن خلأ قانونی دست به اقداماتی زنند. شاید بتوان مصوبه شورای فرهنگ عمومی،^۴ در زمینه «راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ عفاف و حجاب» را یکی از بهترین‌ها در نوع خود دانست. این مصوبه که در جلسه ۴۲۷ مورخ ۱۳ دیماه ۱۳۸۴ به تصویب و پس از آن به تأیید شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید، انصافاً از جامعیت و شمول بسیار خوبی برخوردار است. گویا شورای فرهنگ عمومی، درصدد بوده است که تمامی قوا، وزارتخانه‌ها، سازمانها، مراکز و نهادها را در موضوع بسیار مهم عفاف و حجاب که نقش عمده‌ای در سالم‌سازی محیط اجتماعی دارد، درگیر کند و پس از تعیین سهم هر ارگان، راهکارهای بایسته را پیش روی آنها قرار دهد. در این راستا، وظایف تخصصی ۱۱ وزارتخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی، آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فن‌آوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، کشور، امور خارجه، امور اقتصاد و دارایی، ارتباطات و فناوری اطلاعات، بازرگانی، راه و ترابری و مسکن و شهرسازی و ۱۲ نهاد، سازمان، مرکز و ستاد؛ مثل قوه قضائیه، مجلس شورای اسلامی، سازمان صدا و سیما، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان ملی جوانان، سازمان تربیت بدنی، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر، شهرداریها، نیروی انتظامی و نیروی مقاومت بسیج با دقتی درخور تقدیر، مشخص شده است.^۵

اگر مقامات مسؤول در قوای سه‌گانه و دیگر مراکز و سازمانهای دولتی و وابسته به دولت، تنها به بخش کوچکی از این مصوبه عمل می‌کردند، قاعدتاً امروز باید شاهد گلستانی از عفاف و حجاب در جمهوری اسلامی ایران می‌بودیم و می‌توانستیم با سربلندی، وضعیت خود را به رخ جهانیان بکشانیم. سوگمندانه باید

اعتراف کنیم که نه تنها به این راهکارهای مصوب عمل نشده، بلکه رفتارهای متناقض با این مصوبات، کار را به جایی رسانده است که باید بگوییم هر روز دریغ از دیروز! کافی است به بزرگترین رسانه کشور؛ یعنی صدا و سیما نگاهی بیندازیم و ببینیم این رسانه به چه میزان در فضا سازی و فرهنگ سازی درست، ارائه الگوهای مناسب با بهره گیری از سیره معصومان و بزرگان، مبارزه با کژیها و انحرافات، ایجاد و افزایش احساس مسئولیت اجتماعی نسبت به سالم سازی جامعه در میان مردم، افزایش روحیه ظلم ستیزی، افزایش تنفر از گناه و قانون گریزی، افزایش باورمندی به واجبات الهی، افزایش حساسیت، نسبت به بیت المال و اموال عمومی، آموزش الگوی صحیح مصرف و مبارزه با مصرف گرایی و... نقش داشته است. واقعیات جامعه نشان می دهد که روز به روز وضعیت اخلاقی ما نامناسب تر و حس مسئولیت پذیری؛ هم در سطوح مدیریتی، هم در بدنه اجرایی و هم در میان اقشار عمومی، ضعیف تر می گردد.

۶. تحولات مرتبط با این مطالبه شرعی و قانونی بر زمین مانده، منتهی به ارائه طرح «امر به معروف و نهی از منکر» با امضای ۱۰۳ نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی در خردادماه سال ۱۳۸۹ شد و یک فوریت آن با رأی ۱۷۲ نماینده مجلس به تصویب رسید^۶ که البته متأسفانه تا کنون در کمیسیونهای مربوطه (شوراها و فرهنگی) معطل مانده است.

۷. با عنایت به آنچه ذکر شد، نگارنده تلاش کرده است تا ضرورت تأسیس سازمانی را به منظور تحقق اصل هشتم قانون اساسی اثبات نماید.

الف) دلایل لزوم نهادمند کردن امر به معروف و نهی از منکر

به نظر می رسد دلایل زیر، توجیه کننده وجود سازمانی خواهد بود که ساختار پیشنهادی و شرح وظایف آن را به زودی بررسی خواهیم کرد:

۱. دستور قرآن کریم به مؤمنان برای تعاون بر نیکی و تقوا: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ» (مائده (۵): ۲)؛ و در نیکوکاری و پرهیزگاری

با یکدیگر همکاری کنید و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید. این دستور، بیانگر اصلی است که می‌توان از آن به «اصل تعاون» در اسلام نام برد. همین اصل می‌تواند توجیه‌کننده امر به معروف و نهی از منکر به صورت متشکل، منضبط و با تقسیم کار شایسته باشد.

۲. دستور قرآن کریم به مؤمنان برای دعوت به خیر: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (آل عمران (۳): ۱۰۴) را می‌توان اساس نهادینه کردن امر به معروف و نهی از منکر دانست؛ امری که نیازمند حرکتی تشکیلاتی و برنامه‌ریزی شده برای اجرای معروف و ریشه‌کن کردن منکر در جامعه است. برخی از فقها و مفسران در مقایسه این آیه با برخی از آیات دیگر که امر به معروف را وظیفه عموم مردم دانسته‌اند؛ نظیر آیه «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» (آل عمران (۳): ۱۱۰)، شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده‌اید. به کار پسندیده فرمان می‌دهید و از کار ناپسند باز می‌دارید و از آیات سوره مبارکه «عصر» «وَالْعَصْرِ. إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّاصَوْا بِالصَّبْرِ» استفاده کرده‌اند که «امر به معروف و نهی از منکر دو مرحله دارد: یکی مرحله فردی که هر کس موظف است به تنهایی ناظر اعمال دیگران باشد و دیگری مرحله دسته‌جمعی که امتی موظفند برای پایان دادن به نابسامانی‌های اجتماع دست به دست هم بدهند و با یکدیگر تشریک مساعی کنند. قسمت اول، وظیفه عموم مردم است و چون جنبه فردی دارد طبعاً شعاع آن محدود به توانایی فرد است؛ اما قسمت دوم، شکل واجب کفایی به خود می‌گیرد و چون جنبه دسته‌جمعی دارد و شعاع قدرت آن وسیع، طبعاً از شؤون حکومت اسلامی محسوب می‌شود. این دو شکل از مبارزه با فساد و دعوت به سوی حق از شاهکارهای قوانین اسلامی محسوب می‌گردد و مسأله تقسیم کار را در سازمان حکومت اسلامی و لزوم تشکیل یک گروه نظارت بر وضع اجتماعی و سازمانهای حکومت مشخص می‌سازد»^۷ (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۳، ص ۳۷).

۳. مطالبه قرآن از صاحبان قدرت با این تعبیر که «الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (حج (۲۲): ۴۱)؛ همان کسانی که چون در زمین به آنان توانایی دهیم، نماز برپا می‌دارند و زکات می‌دهند و به کارهای پسندیده و امی‌دارند و از کارهای ناپسند باز می‌دارند و فرجام همه کارها از آن خداست، تأکیدی است بر ضرورت اقدام دولتمردان مسلمان جهت اقامه مقتدرانه و سازماندهی شده امر به معروف و نهی از منکر.

۴. مبنای حقوقی برای نهادمند کردن امر به معروف و نیز تأسیس یک نهاد سیاستگذار در این زمینه را به خوبی می‌توان از اصل هشتم قانون اساسی با توجه به نگاه جامع آن به دست آورد؛ به‌ویژه با عنایت به اینکه اصل هشتم، الهام گرفته از آیاتی است که در بندهای فوق، مورد اشاره قرار گرفت و در آنها دستور به اقدام سازماندهی شده، مورد توجه است.

۵. بخش زیادی از ضمانت اجرای اقدامات مردمی و تشکل‌های غیر دولتی، نیازمند وجود سازمانی است که از این اقدامات، حمایت لازم را به عمل آورد. لذا اگر هدف از امر به معروف و نهی از منکر، ترویج فضیلت‌ها و جلوگیری از منکرات و تجاوزها به حدود شرعی است، تأسیس سازمانی که تنها دغدغه آن، همین است، تضمین بیشتری را در رسیدن به هدف مذکور ایجاد می‌کند. «این واجب، حتی اگر وظیفه‌ای فردی باشد به دلیل ماهیت اجتماعی و سیاسی آن، بدون حمایت و نظارت دقیق نهادهای حکومتی کاری از پیش نمی‌برد و محکوم به شکست و انزوا است» (رضایی‌راد، ۱۳۸۴، ص ۱۴۵).

۶. آگاهی و تأثیرپذیری نسبت به ارزشها و ضد ارزشها در جوامع کنونی از مسیرهای متعدد و متنوعی به دست می‌آید. برخی از آنها عبارتند از:

یک - نهاد خانواده؛

دو - دوستان و افراد مرتبط با هم؛

سه - نظام آموزش و پرورش؛

چهار - صدا و سیما و رسانه‌های نوشتاری، شنیداری و از همه مهم‌تر دیداری؛

پنج - گروه‌های مرجعی؛ نظیر روحانیان، استادان، هنرمندان و ورزشکاران. در صورتی که این مجموعه‌ها، همگرایی لازم را در تشخیص و تعیین مصادیق خوب و بد، اولویت‌بندی میان آنها و نوع آگاهی‌بخشی و... نداشته باشند، نتایج نامطلوبی به بار خواهد آمد. این واقعیت، ضرورت سازماندهی و برنامه‌ریزی در یکی از ساحت‌های مهم اجتماعی را که مرتبط به فرهنگ عمومی و تعلیم و تربیت است، نشان می‌دهد و این سازماندهی، جز با وجود سازمانی قانونی با سازوکاری تعریف‌شده امکانپذیر نخواهد بود. در دنیای کنونی و با توجه به پیچیدگی و گستردگی مسائل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و تنوع بسیار فراوان ابزارها و امکاناتی که کاربردهای دوگانه صحیح و ناصحیح آنها در همه‌جا قابل مشاهده است، اقدامات فردی و غیر سازمان‌یافته؛ گرچه در جای خود مفید و لازمند، ولی سهم اندکی در تحقق اهداف بلندی را که شرع مقدس در سایه امر به معروف و نهی از منکر دنبال می‌کند، به خود اختصاص خواهد داد. به موازات گستردگی و پیچیدگی و تنوع ابزارهایی که امروزه همه ارزشهای انسانی و الهی را هدف گرفته‌اند، لازم است مبارزه با آنها نیز سنجیده‌تر و کارآمدتر صورت گیرد. این امر، ضرورت وجود سازمان یا نهاد هماهنگ‌کننده را بیش از پیش روشن می‌سازد.

۷. اقدامات فردی و جمعی مردمی در زمینه امر به معروف و نهی از منکر از یک سو و وجود سازمانها، نهادها و وزارتخانه‌های زیادی که بسیاری از وظایف آنها در راستای دعوت به خیر و اجرای امر به معروف و نهی از منکر می‌باشند؛ نظیر دو قوه قضائیه و مقننه، نیروی انتظامی، وزارتخانه‌هایی همچون آموزش و پرورش و فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمانهایی چون صدا و سیما و سازمان تبلیغات اسلامی از سوی دیگر، ضرورت هماهنگی میان چنین اقداماتی را روشن می‌سازد. با توجه به ابعاد مختلف این فریضه الهی، ناگزیر باید سازمان یا نهادی خاص، خارج از دولت، مسؤولیت کلان امر به معروف و نهی از منکر را برعهده گرفته و با سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، سازماندهی و هدایتگریهای شایسته بر تمامی فعالیتهای مردمی و دولتی نظارت داشته باشد. در این صورت، جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در کشور، ارتقاء یافته، این وظیفه شرعی

و قانونی نهادینه شده و امکان ارزیابی کارنامه مردم و دولت در زمینه امر به معروف و نهی از منکر فراهم می‌شود.

ب) ملاحظات مربوط به نهادمند کردن امر به معروف

هر نهاد یا سازمانی که برای تحقق اصل هشتم قانون اساسی در نظر گرفته شود، ملاحظات زیر باید در آن لحاظ گردد:

۱. جامعیت و شمول، نسبت به هر سه محور مصرح در اصل هشتم؛

۲. ارتباط مستقیم با رهبری؛

رهبری در جمهوری اسلامی ایران، «ضامن عدم انحراف سازمانهای مختلف از وظایف اصیل اسلامی خود» می‌باشد (مقدمه قانون اساسی). نظارت عالی رهبری بر قوای سه‌گانه، تعیین فقهای شورای نگهبان و اعضای مجمع تشخیص مصلحت نظام، نصب رئیس سازمان صدا و سیما، سازمان تبلیغات اسلامی، دفتر تبلیغات اسلامی و ائمه جمعه و موارد مشابه که در اختیار ولی فقیه است را می‌توان در همین راستا دانست. این موارد، «زمینه تحقق نظارت مستمر و همه‌جانبه این مقام را فراهم می‌کند. نظارت قانونی مذکور را می‌توان جلوه گویایی از امر به معروف و نهی از منکر دانست که در آن مقام رهبری شخصاً و یا از طریق نمایندگان خود کلیه دستگاهها را به اجرای حقوق خداوند و مردم مکلف سازد. علاوه بر مراتب فوق، رهبر به عنوان یک شخصیت روحانی از مقام خود بهره جسته و از این طریق مردم و دولت را در امور اجتماعی و سیاسی، دعوت به خیر می‌نماید» (هاشمی، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۲۵۲). یکی از دلایل اقتداری را که شریعت اسلامی از یک سو و قانون اساسی از سوی دیگر برای رهبری در نظر گرفته‌اند همین است که وی در رأس نظام اسلامی از همه ارزشهای اسلامی پاسداری کند.

در دولت‌های اسلامی گذشته، دایره یا نهاد «حسبه» مستقیماً زیر نظر والی مسلمین انجام وظیفه می‌کرد و به همین دلیل از آن به «ولایت حسبه» نیز تعبیر می‌شده است.

به نظر می‌رسد که بر اساس مبانی دینی اگر بخواهیم جایگاه مناسبی برای تشکیلات مورد نظر پیدا کنیم، گزینه‌ای مناسب‌تر از ارتباط آن با «ولی امر»، وجود نخواهد داشت.

۳. استقلال و عدم وابستگی به قوای سه‌گانه حکومت؛

با توجه به شأن نظارتی این نهاد بر تمام سازمانها و نهادهای دولتی و مردمی، نباید زیرمجموعه دولت یا سازمان دیگری قرار گیرد. به همین دلیل، پیشنهاد تأسیس وزارتخانه امر به معروف و نهی از منکر، با این اشکال مواجه است که وابسته بودن آن به دولت از کارایی آن خواهد کاست و نظارت آن بر خود دولت و دولتمردان زیر سؤال خواهد رفت.

۴. دارابودن شأن سیاستگذار، برنامه‌ریز، نظارت‌کننده و هماهنگ‌کننده؛

یکی از بایسته‌های چنین سازمانی، عدم مداخله در مأموریت‌های سازمانها، نهادها و تشکلهایی است که تمام یا بخشی از مأموریت آنها امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد.

۵. داشتن ضمانت اجرای مناسب.

ج) نام، ساختار و شرح وظایف سازمان پیشنهادی

۱. نام سازمان و ساختار آن

به منظور سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در زمینه فریضه امر به معروف و نهی از منکر و گسترش فرهنگ آن در جامعه و ساماندهی امور مربوط به این فریضه، نظارت بر کلیه فعالیت‌های دولتی، غیر دولتی و مردمی و هماهنگی بین دستگاهها، پیشنهاد می‌شود سازمانی به نام «سازمان امر به معروف و نهی از منکر» با دو رکن رئیس و شورای عالی سیاستگذاری و برنامه‌ریزی تشکیل گردد.^۸

۲. شرح وظایف

از آنجا که دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر در سه حوزه «مردم نسبت به مردم»، «مردم نسبت به دولت» و «دولت نسبت به مردم» صورت می‌پذیرد و بر محورهای اعتقادی، عبادی، اخلاق عمومی و حقوق شهروندی متمرکز خواهد شد، تعیین هر یک از مصادیق معروفها و منکرات اعتقادی - نظیر مظاهر شرک و بدعت، تبلیغ عقاید انحرافی و تشبه به کفار، عبادی - نظیر ترک نماز و روزه‌خواری - و اخلاق و عفت عمومی - نظیر شرابخوای، قماربازی، خرید، فروش و استعمال مواد مخدر، پخش موسیقی حرام، اختلاط با نامحرم، بی‌حجابی و بدحجابی - از سوی شورای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی سازمان صورت می‌پذیرد.

سازمان می‌تواند برابر وظایف زیر اقدامات خود را سامان دهد:

یک - تعیین سیاست‌ها و خط مشی‌های اساسی در زمینه رشد و تقویت باورها و گرایش‌های دینی، معنوی و فرهنگی در جامعه، گسترش روحیه تعهد و احساس مسئولیت و نیز گسترش فرهنگ عفاف در کشور؛

دو - سیاستگذاری نسبت به شأن و منزلت زن و ارائه برنامه‌های کارآمد به منظور تحکیم بنیان خانواده و ارائه الگوی زن مسلمان؛

سه - همکاری با مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای عالی انقلاب فرهنگی در ارتباط با تعیین سیاست‌های مندرج در بندهای یک و دو؛

چهار - آسیب‌شناسی و ریشه‌یابی علل ترک معروفها و وقوع منکرات در جامعه و اشخاص حقیقی و حقوقی؛

پنج - تعیین الگوهای رفتاری برای سطوح مختلف مقامات کشوری و لشگری در ابعاد مختلف و پیشنهاد آن به مراجع ذیربط؛

شش - برنامه‌ریزی برای مشارکت همه‌جانبه و فراگیر مردم، دستگاههای اداری و رسانه‌ها در ترویج امور خیر و معروف و پیشگیری از وقوع منکرات و ارائه راهکارهای اجرایی برای نهادینه کردن امر به معروف و نهی از منکر به خصوص در بعد مردم نسبت به یکدیگر؛

هفت - نظارت بر حسن اجرای سیاست‌ها از سوی دولت، مردم و تشکل‌های غیر دولتی و ارزیابی عملکرد همه نهادها و سازمانها در حوزه امر به معروف و نهی از منکر و ارائه گزارش به مراجع قانونی ذیربط؛

هشت - همکاری در بازتعریف شرح وظایف هر یک از نهادهای قانونی کشور از منظر اصل هشتم؛

نه - تعیین اولویت‌های مظاهر و مصادیق معروف و منکر در سه حوزه اعتقادی، عبادی و اخلاق عمومی؛

ده - تعیین قلمروهای شرعی و قانونی امر به معروف و نهی از منکر؛^۹
یازده - تدوین راهبردهای آموزشی برای سطوح مختلف جامعه و کمک به برنامه‌های آموزشی دستگاههای ذیربط؛

دوازده - پژوهش و تحقیق در زمینه امر به معروف و نهی از منکر و حمایت از آثار علمی، فرهنگی و هنری در حوزه امر به معروف و نهی از منکر؛
سیزده - شناسایی ظرفیت‌های مردمی، مشکلات اجرایی و اقدام نسبت به رفع خلأهای قانونی؛

چهارده - کمک به تشکیل جمعیت‌ها و تشکل‌های مردمی فعال در حوزه امر به معروف و نهی از منکر؛

پانزده - حمایت همه‌جانبه از اقدامات قانونی آمران به معروف و ناهیان از منکر؛
شانزده - ارائه گزارش سالانه به مقام معظم رهبری و قوای سه‌گانه.

د) ضمانت‌های اجرایی

اجرایی شدن اصل هشتم قانون اساسی در گرو اقداماتی است که موارد زیر از جمله آنها می‌باشد:

۱. مجلس خبرگان رهبری: هرگاه سیاست‌های کلی نظام و سمت و سوی حرکت آن با حاکمیت ارزشهای اسلامی همخوانی نداشته باشد و یا احساس گردد که سیر اخلاقی حاکم بر جامعه، سیری نزولی داشته و همراه با انحطاط اخلاقی

است، به طور طبیعی اولین کسی که باید پاسخگو باشد رهبری است. در صورتی که رهبر به عنوان عالی‌ترین مقام کشور به وظایف خویش در زمینه امر به معروف و نهی از منکر عمل نکند، مجلس خبرگان رهبری به موجب اصل یکصدویازدهم قانون اساسی و بر اساس آیین‌نامه داخلی خود می‌تواند در این زمینه اقدام کند. مقام ولایت امر و امامت امت، بیش از هر فرد دیگری باید دغدغه برپایی معروفها و ریشه‌کنی منکرات در جامعه را داشته باشد و از آنجا که قوای سه‌گانه و کلیت کشور زیر اشراف ایشان قرار دارد، در صورتی که وضعیت مطلوبی از نظر ظواهر اسلامی و رعایت حدود الهی در جامعه وجود نداشته باشد، وظیفه نظارتی خبرگان ایجاب می‌کند در این زمینه توضیحات لازم را از مقام رهبری بخواهد و در جست‌وجوی ریشه‌یابی این موضوع باشد و بررسی کند که آیا رهبری دستورات لازم را در این خصوص به مقامات مربوط صادر کرده است. آیا به صورت جدی از آنان برای سالم‌سازی محیط اجتماعی در محدوده اختیاراتشان، مطالبه‌ای داشته است. آیا افراد و مقاماتی را به این دلیل که به وظیفه امر به معروف و نهی از منکر عامل نبوده‌اند، از مسؤولیتشان برکنار کرده است. بدون شک، پیگیری‌هایی از این دست، عامل مهمی در پویایی دستگاه رهبری خواهد بود و مسیر بهتری را فراروی جامعه خواهد گشود.

۲. قوه مقننه: به موجب اصل هشتم قانون اساسی، مجلس شورای اسلامی وظیفه دارد که برای پرکردن خلأهای قانونی در زمینه امر به معروف و نهی از منکر، اقدام کند. به نظر می‌رسد بخش قابل توجهی از نارسایی‌های موجود در مورد این فریضه در هر سه محور امر و نهی «مردم نسبت به مردم»، «مردم نسبت به دولت» و «دولت نسبت به مردم»، ناشی از فقدان یک سازمان قانونی است که تنها دغدغه آن برپایی معروفها و مبارزه با منکرات باشد. تصویب قانون تأسیس «سازمان همکاری امر به معروف و نهی از منکر» زیر نظر مقام رهبری، بیان شرح وظایف، اعطای اختیارات قانونی کافی و الزام تمامی نهادهای رسمی و غیر رسمی کشور به تبعیت از سیاست‌ها، برنامه‌ها و الگوهای ابلاغی از سوی این سازمان، آثار و فواید زیر را در پی

خواهد داشت:

یک- تحقق وحدت رویه مناسب در زمینه اجرای این فریضه در کل کشور؛
دو- اهتمام به ریشه‌ها و علل بروز منکرات و دلایل بی‌توجهی به معروفها و
صرف‌نکردن هزینه‌های بی‌جا در برخورد با امور فرعی و جزئی؛
سه- پرهیز از ظاهرگرایی و بسندگی به منکرات کم‌اهمیت و غفلت از منکرات
دارای اهمیت بیشتر؛
چهار- تعیین تکلیف نهادهای دولتی و مردمی در زمینه وظایف شرعی و قانونی
خود در خصوص امر به معروف و نهی از منکر؛
پنج- شفافیت در تشخیص و مرزبندی معروفها و منکرها و جلوگیری از برداشت‌های
احتمالی نادرست آمران به معروف و ناهیان از منکر؛
شش- توجه به شرایط سنی، جنسی، شغلی و موقعیت اجتماعی مخاطبان در امر
به معروف و نهی از منکر؛
هفت- جلوگیری از تجاوز به حریم خصوصی افراد به نام امر به معروف و نهی از
منکر؛

هشت- جلوگیری از تسویه حسابهای شخصی به نام امر به معروف و نهی از منکر؛
نه- جلوگیری از افراط و تفریط‌های احتمالی.

۳. قوه مجریه: این قوه با در اختیارداشتن ابزارها و امکانات گسترده مادی و
معنوی، می‌تواند نقش بسیار مهمی را در تحقق اصل هشتم ایفاء نماید. ابلاغ
آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌های لازم از سوی رئیس جمهور، وزرا و مسؤولان ارشد
دستگاههای اجرایی که در راستای مطالبات سازمان هماهنگی امر به معروف و نهی از
منکر، صورت می‌گیرد و پیگیری لازم نسبت به میزان اجرای آنها و نیز بازخواست
کسانی که به وظایف خود در این زمینه اقدام نکرده یا کم‌کاری کرده‌اند و
اطلاع‌رسانی به عموم مردم باید مورد توجه جدی قرار گیرد. از سوی دیگر، مجلس
نیز می‌تواند با تحقیق و تفحص از تمامی دستگاههای اجرایی کشور، در زمینه
اجرائی شدن یا نشدن قوانین مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر، بررسی نموده و از

طریق سؤال یا تذکر و حتی استیضاح رئیس جمهور یا وزیران نسبت به این فریضه الهی از خود حساسیت نشان دهد.

۴. قوه قضائیه: قوه قضائیه عهده‌دار وظایف زیر است:

یک - رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و...؛

دو - احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادیهای مشروع؛

سه - نظارت بر حسن اجرای قوانین؛

چهار - کشف جرم و تعقیب مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزائی اسلام (قانون اساسی، اصل ۱۵۶). دادگاه «باید طبق موازین اسلامی تشکیل شود و به حل و فصل دعاوی و حفظ حقوق عمومی و گسترش و اجرای عدالت و اقامه حدود الهی پردازد» (اصل ۶۱). روشن است که اجرای عدالت و اقامه حدود الهی، نقش بسیار بالایی در کاهش منکرات و در نتیجه، افزایش سلامت اجتماعی خواهد داشت.

قانون ابزارهای لازم در این زمینه را در اختیار این قوه قرار داده است. بیشترین ضمانت اجراها در این خصوص را باید در قانون مجازات اسلامی سراغ گرفت. انتظار از دستگاه قضایی کشور آن است که با قدرت و قاطعیت در سالم‌سازی محیط اجتماعی، ایفای نقش کند. مواد ۶۳ تا ۲۰۳ قانون مجازات اسلامی به منکرات موجب حد، اختصاص دارد. این منکرات عبارتند از: زنا، لواط، مساحقه، قوادی، قذف، شرب مسکرات، محاربه و سرقت. قانونگذار برای جرایم ضد امنیت داخلی و خارجی کشور (مواد ۵۱۲-۴۹۸)، اهانت به مقدسات مذهبی (مواد ۵۱۵-۵۱۳)، هتک حرمت اشخاص (مواد ۶۰۸، ۶۰۹ و ۷۰۰-۶۹۷)، جرایم علیه اشخاص (مواد ۶۳۶-۶۱۲)، جرایم ضد عفت و اخلاق عمومی (مواد ۶۴۷-۶۳۷)، جعل و تزویر (مواد ۵۴۶-۵۲۳)، ارتشاء، ربا و کلاهبرداری (مواد ۵۹۶-۵۸۸)، تبانی برای ارتکاب جرم (مواد ۶۱۰ و ۶۱۱)، شهادت دروغ و افشای اسرار (مواد ۶۵۰-۶۴۸)، خیانت در امانت (مواد ۶۷۳ و ۶۷۴)، اتلاف و تخریب اموال (مواد ۶۹۶-۶۷۵) و تجاهر به استعمال مشروبات الکلی،

قماربازی و ولگردی (مواد ۷۰۳-۷۰۱)، مجازاتهای لازم و بازدارنده را در نظر گرفته است.

بدیهی است که جلوگیری از این منکرات، شأن حکومت است و فقها به درستی فتوا داده‌اند که مردم حق اجرای حدود، تعزیرات، دیات و قصاص را ندارند. حتی اگر چنین حقی را برای این مرتبه از امر به معروف و نهی از منکر برای اشخاص حقیقی قائل باشیم در بسیاری از منکرات پیش گفته، آنان توان جلوگیری از منکر را ندارند. بدون شک، اطلاع‌رسانی مناسب به مردم در مورد این دسته از جرایم و منکرات از یکسو و قاطعیت دستگاه قضایی در اجرای حدود الهی از سوی دیگر، آثار غیر قابل انکاری را در تحقق سلامت اجتماعی برجای خواهد گذارد.

۵. تشکیل واحد ویژه‌ای در نیروی انتظامی با مأموریت مبارزه با تمامی مصادیق منکر که از سوی سازمان هماهنگی امر به معروف و نهی از منکر اعلام شده است.

۶. حمایت قضایی از آمران به معروف و ناهیان از منکر. بدین منظور، لازم است قوانینی چون «قانون حمایت قضایی از بسیج» با رعایت همه جوانب آن تصویب و به مورد اجرا گذاشته شود.

۷. حمایت قانونی از تأسیس تشکل‌ها، جمعیت‌ها و گروه‌های مردمی الهام‌گرفته از آیه ۱۰۴ سوره آل عمران.^{۱۰} این تشکل‌ها که مأموریت اصلی خود را دعوت به خیر و اقدام به امر به معروف و نهی از منکر می‌دانند، باید مورد حمایت دولت قرار گیرند. لازمه چنین حمایتی برخوردار کردن این تشکل‌ها از امکانات و تجهیزات و آموزش‌های لازم برای تحقق این امر خواهد بود. البته نظارت سازمان هماهنگی امر به معروف بر عملکرد چنین تشکل‌هایی، نه تنها ضرورت دارد، بلکه ضامن عدم انحراف و جلوگیری از سوء استفاده‌های احتمالی خواهد بود. حمایت از تشکل‌های مردمی معتقد مستقل، تضمین بسیار مهمی برای تحقق معروفها و مبارزه با منکرات و نویدبخش اقدامات مردمی مداوم و مؤثر با کمترین هزینه و بیشترین فایده می‌باشد. استقلال چنین گروه‌های سازمان‌یافته‌ای از دولت، نمایانگر بُعد مردمی آنان است؛ هر چند دولت اسلامی از آنها پشتیبانی‌های لازم تقنینی، اجرایی و قضایی را خواهد نمود.

بدیهی است که شناسنامه‌دار بودن این تشکل‌ها و ثبت قانونی آنها مانع از اقدامات خودسرانه برخی از سودجویان و یا فرصت‌طلبان خواهد بود. سازمان هماهنگی امر به معروف و نهی از منکر، شایسته است، جهت هر چه تخصصی‌تر شدن امر به معروف و نهی از منکرهای مردمی، چنین تشکل‌هایی را برای ورود به هر یک از دو حوزه امر به معروف و نهی از منکر «مردم نسبت به مردم» و «مردم نسبت به دولت» تشویق نماید.

۸. حضور نمایندگانی از سازمان هماهنگی امر به معروف در صدا و سیما و الزام این رسانه و مطبوعات به هماهنگی و تعامل گسترده با سازمان. از آنجا که رسانه‌های دیداری، شنیداری و نوشتاری، تأثیرات فراوانی را بر هدایت افکار و سمت‌وسودادن به اعمال مخاطبان خود می‌گذارند، سازمان می‌تواند منویات و مطالبات خود را در اختیار این رسانه‌ها قرار داده و از آنها برای تحقق ارزشها و مقابله با ناهنجاریها کمک گیرد. سازمان با نظارت خویش مراقبت می‌کند تا رسانه‌های مذکور، تمایلات غیر قانونی و غیر شرعی خود را بر مردم تحمیل نکنند و آنچه از این رسانه‌ها مورد انتظار است به ضد خود تبدیل نشود. این واقعیت را نمی‌توان انکار کرد که برخی رسانه‌ها بر اساس ملاکهای تعیین‌شده از سوی احزاب یا اشخاص یا آرمانهای خاصی عمل می‌کنند که بعضاً نه تنها همسو با معیارهای پذیرفته‌شده در شرع و قانون نیست، بلکه با آنها مغایرت داشته و در تضاد می‌باشد. به عنوان مثال، بهره‌گیری رسانه‌ها از چهره‌های شاخص سیاسی، علمی، ورزشی و هنری، امر رایج و البته پسندیده‌ای است؛ اما آیا می‌توان به صرف مدال‌آوری برخی از ورزشکاران، حتی اگر از نظر اخلاقی، افراد خوشنامی نباشند آنها را با آب و تاب، مطرح و رسانه‌ای کرد و با چنین رویکردی انتظار ترویج اخلاق در میان جوانان و ورزش‌دوستانی را داشت که به شدت از قهرمانان الگوپذیری دارند؟ اینکه رسانه‌های ما در برجسته‌سازی نقش ورزشکاران، هنرمندان و سایر گروه‌های مرجع چه معیارهایی را باید مورد توجه قرار دهند، یکی از بایسته‌های ضروری در این عرصه مهم است.

نتیجه گیری

۱. مروری بر اقدامات صورت گرفته در سه دهه اخیر - از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی تا کنون - و فراز و فرودهایی که فریضه امر به معروف و نهی از منکر با آن مواجه بوده است بر این واقعیت تلخ، گواهی می‌دهد که این مطالبه شرعی و قانونی، هنوز جایگاه بایسته و درخور خود را در جمهوری اسلامی پیدا نکرده است. اگر دهه اول انقلاب را به خاطر وضعیت خاص دفاع مقدس استثناء کنیم از آن پس، تمامی مقامات کشور باید در پیشگاه خداوند و ملت بزرگ ایران پاسخگو باشند.

۲. تشکیلاتی همانند دایره «حسبه» برای اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و تحقق اصل هشتم قانون اساسی در دوران ما، نه لازم و نه مفید می‌باشد. دوران این تشکیلات با همه امتیازاتی که داشته، سپری شده است و تحول در دولت و کارکردهای کنونی، ضرورت پی‌ریزی نهاد دیگری را ایجاب می‌کند؛ زیرا وظایف متعددی را که دایره حسبه بر عهده داشت، امروزه سازمانها و نهادهای مختلفی همچون دستگاه قضایی، پلیس، وزارت بهداشت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صدا و سیما، شهرداری، سازمان بازرسی و ... بردوش می‌کشند. لذا نه امکان تعطیل یا برهم زدن ساختار و زیور و کردن شرح وظایف آنها وجود دارد و نه این کار به مصلحت می‌باشد.

۳. مستندات فقهی و حقوقی و دلایل فراوانی برای تأسیس نهادی قانونی جهت سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و نظارت نسبت به دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وجود دارد.

۴. لازم است چنین نهادی که دارای جایگاه قانونی و پایگاه مردمی شایسته در کشور است، زیر نظر رهبری و مستقل از دولت بوده و ضمن عدم مداخله در مأموریت‌های سازمانها، نهادها و تشکلهای دیگر، از شأن سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و هماهنگ‌کنندگی در حوزه امر به معروف و نهی از منکر برخوردار باشد.

۵. اقدامات قانونی مجلس خبرگان رهبری و قوای سه‌گانه مقننه، مجریه و قضائیه

می‌تواند ضمانت اجرای مناسبی را برای اجرای اصل هشتم ایجاد کند.

۶. به نظر می‌رسد «سازمان همکاری امر به معروف و نهی از منکر» با ساختار و شرح وظایف پیشنهادی، می‌تواند تحقق بخش یکی از آرمانهای بزرگ شرعی و قانونی بوده و اصل هشتم قانون اساسی را از محاق بیرون آورد.

یادداشت‌ها

۱. «الَّذِينَ إِن مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ».

۲. در پاورقی مربوط به این متن آمده است: «آقای سیداحمد خمینی در سال ۱۳۷۲ ش. این توضیحات را پیرامون حکم امام ذکر کرده‌اند: «این حکم، چندی بعد از پیروزی انقلاب از طرف امام خمینی صادر شد و به محض اینکه شایع شد که امام چنین حکمی صادر کرده‌اند، از طرف شورای انقلاب و دولت موقت آمدند و به هر وسیله‌ای که بود جلوی آن را گرفتند، به دو علت: الف) هنوز تشکیلاتی برای به اجرا در آوردن آن نیست. ب) هرج و مرج می‌شود و هر کس، هر فردی را به محکمه می‌برد و یا روحانیون شهرها که وارد هم نیستند، دخالت می‌کنند. امام گرچه به هیچ وجه، قبول نداشتند، ولی چون عده‌ای گفتند، قبول کردند. بعدها معلوم شد که اگر این حکم به اجرا گذاشته می‌شد با توجه به جو انقلابی می‌توانستیم جلوی خیلی از کارهای خلاف را بگیریم و به عقیده من دولت موقت از اینکه به محاکم کشیده شوند، هراس داشت.»

۳. www.setad-ehya.ir پایگاه اطلاع‌رسانی و پژوهشی ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر. هدف ستاد، احیاء فریضه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی و برخی از وظایف آن عبارت است از: تبیین موارد معروف که لازم است در ترویج آن فعالیت‌های لازم صورت پذیرد. تبیین موارد منکر و علل آن که لازم است جامعه را از آن بر حذر داشت، تدوین خط مشی‌های اساسی جهت ترویج معروف و مبارزه به منکر و پرداختن به رفع علل و ریشه‌های مشکل و تهیه استاندارد و الگوهای رفتاری برای کارکنان و مسؤولین نظام از ابعاد مختلف و پیشنهاد آن به مراجع مربوطه: (www.setad-ehya.ir/OrgChart).

۴. این شورا یکی از شوراهای اقماری شورای عالی انقلاب فرهنگی است.

۵. پایگاه اطلاع‌رسانی شورای فرهنگ عمومی. eccc.ir/index

۶. http://rc.majlis.ir/fa/legal_draft

۷. این امر را می‌توان از روایتی به نقل از امام حسین علیه السلام نیز برداشت نمود: عن مسعدة بن صدقة قال: «سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول و يسئل عن الأمر بالمعروف و النهي عن المنكر: أ واجب هو على الامة جميعاً؟ فقال لا: فقليل له: و لم؟ قال: انما هو على القوى المطاع، العالم بالمعروف من المنكر، لا على الضعيف الذي لا يهتدى سبيلاً الى أى من أى، يقول من الحق الى الباطل، و الدليل على ذلك كتاب الله تعالى قوله: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» فهذا خاص غير عام كما قال الله تعالى: «وَمِنْ قَوْمٍ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ» و لم يقل على امة موسى و لا على كل قومه و هم يومئذ امة مختلفة و الامة واحدة فصاعداً كما قال سبحانه و تعالى: «إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ» يقول: مطيعاً لله تعالى» (عروسی حویزی، نورالتقلین، ج ۱، ص ۳۸۰).

۸. به نظر می‌رسد اشخاص زیر، مناسب عضویت در شورای عالی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی می‌باشند:

یک - نماینده مقام معظم رهبری به عنوان رئیس سازمان و رئیس شورا؛

دو - سه نماینده از سوی شورای عالی حوزه علمیه قم؛

سه - سه نماینده به انتخاب مجلس شورای اسلامی؛

چهار - دو حقوقدان به انتخاب کانون وکلای دادگستری؛

پنج - یکی از معاونان رئیس قوه قضائیه به انتخاب وی؛

شش - وزیر کشور یا نماینده تام‌الاختیار وی؛

هفت - وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی یا نماینده تام‌الاختیار وی؛

هشت - رئیس سازمان صدا و سیما یا نماینده تام‌الاختیار وی؛

نه - نماینده شورای عالی انقلاب فرهنگی؛

ده - رئیس نیروی انتظامی یا نماینده تام‌الاختیار وی.

تشکیلات تابع این سازمان که می‌توانند زیر نظر رئیس سازمان اداره شوند عبارتند از: معاونت آموزش و پژوهش، معاونت هماهنگی، معاونت تشکل‌های مردمی، معاونت اداری - مالی و روابط عمومی.

بر اساس همین وظایف، می‌توان برخی از شرح وظایف معاونت‌ها و زیرمجموعه‌های سازمان را به تفکیک به صورت زیر در نظر گرفت:

معاونت آموزش و پژوهش

یک - پژوهش و تحقیق در زمینه امر به معروف و نهی از منکر و حمایت از آثار علمی، فرهنگی و هنری در حوزه امر به معروف و نهی از منکر و نظارت بر آثار مکتوب و غیر مکتوب در این حوزه؛

دو - پژوهش و تحقیق در زمینه سیاست‌های اجرای امر به معروف و نهی از منکر در کشور؛ سه - تدوین الگوهای رفتاری برای سطوح مختلف مقامات کشوری و لشگری از ابعاد مختلف و پیشنهاد آن به مراجع ذیربط؛

چهار - تدوین راهبردهای آموزشی برای سطوح مختلف جامعه و کمک به برنامه‌های آموزشی ادارات، نهادها، تشکل‌ها، مدارس، آموزشگاهها و دانشگاهها؛

پنج - تعیین قلمروهای شرعی و قانونی دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر در سه حوزه «مردم نسبت به یکدیگر»، «مردم نسبت به دولت» و «دولت نسبت به مردم»؛

شش - تعیین مصادیق امر به معروف و نهی از منکر با بهره‌گیری از کمیته یا هیأت کارشناسی متشکل از متخصصان دینی، فرهنگی و اجتماعی. - با توجه به سیال بودن این مصادیق و نیز عدم امکان استقصای آنها، مناسب نیست که موارد از سوی مجلس شورای اسلامی تعیین شوند. بر این اساس، شمارش موارد معروف و منکر در طرح نمایندگان؛ هم به جهت استقرار ناقص و هم به خاطر ماهیت انعطاف‌پذیر موضوع، خالی از اشکال نیست. شایسته است معاونت آموزش و پژوهش، فهرستی از معروفها و منکرات در حوزه‌های مختلف را با رایزنی با صاحب‌نظران مربوط، تهیه و اولویت‌بندی کند.

هفت - لازم است تعیین شیوه عمل و ارائه راهکارهای اجرایی برای نهادینه کردن امر به معروف و نهی از منکر به خصوص در بعد مردم نسبت به یکدیگر - مجلس شورای اسلامی این امر را در اختیار سازمان امر به معروف قرار دهد -، اهتمام به اموری همچون ترویج نماز، تقویت باورهای مذهبی و تبیین و توجیه منطقی معروفها و منکرها، در دستور کار قرار گیرد و در این زمینه، پیشنهادهای لازم به دستگاههای ذیربط ارائه شود.

هشت - بررسی سوابق قانونی و شرح وظایف وزارتخانه‌ها، سازمانها و نهادها و بازتعریف آنها از منظر اصل هشتم. به عنوان مثال، آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی، مصوب ۱۳۶۲/۷/۱۰ هیأت دولت که در بند «ب» ماده ۳ آن، شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر مشخص شده است، آیین‌نامه اجرایی انجمن‌های اسلامی واحدهای اداری، مصوب ۱۳۶۸/۵/۷ که در بند «ب» ماده ۲ آن، راههای امر به معروف ذکر شده است و آیین‌نامه ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی (setadepishgiri.com/Default).

معاونت هماهنگی

یک - برنامه‌ریزی برای مشارکت همه‌جانبه و فراگیر مردم، دستگاههای اداری و رسانه‌ها در ترویج امور خیر و معروف و پیشگیری از وقوع منکرات؛

دو - همکاری با ادارات، نهادها و سازمانهای ذیربط و کارشناسان آنها جهت تدوین ضوابط مربوط به امر به معروف و نهی از منکر و بازتعریف شرح وظایف آنها از منظر اصل هشتم؛

سه - نظارت کارآمد بر عملکرد مردم و همه نهادها و سازمانها در حوزه امر به معروف و نهی از منکر؛

چهار - ارزیابی عملکرد همه نهادها و سازمانها در حوزه امر به معروف و نهی از منکر و ارائه گزارش به مراجع قانونی ذیربط؛

پنج - همکاری با نیروی انتظامی در زمینه اقدامات قانونی مربوط به برپایی معروفها و مبارزه با منکرات.

معاونت تشکل‌های مردمی

یک - کمک به تشکیل جمعیت‌ها و تشکل‌های مردمی فعال در حوزه امر به معروف و نهی از منکر؛

دو - شناسایی ظرفیت‌های مردمی، مشکلات اجرایی و رفع خلأهای قانونی؛

سه - حمایت از اقدامات قانونی آمران به معروف و ناهیان از منکر؛

۹. مواردی که به خاطر حریم خصوصی بودن، دخالت اشخاص دیگر بدون رضایت، به هر دلیل و عنوانی، قانوناً ممنوع است و یا مواردی که به جهت ممنوعیت توأمان شرعی و قانونی، لازم است نهی از منکر در دو مرحله قلبی و زبانی از سوی مردم انجام گیرد و فراتر از آن را باید به مأموران دولت در نهادها و دستگاههای مسؤول واگذار کرد.

۱۰. «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ».

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. امام خمینی، سیدروح‌الله، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار، ۱۳۸۶.
۳. پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات کشور: <http://www.dastour.ir>. به نقل از مجموعه‌های روزنامه رسمی سال ۱۳۶۲، آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی.
۴. پایگاه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، سامانه قوانین: http://rc.majlis.ir/fa/legal_draft. طرح امر به معروف و نهی از منکر.
۵. پایگاه اطلاع‌رسانی ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی کشور: <http://setadepishgiri.com/Default.aspx>.
۶. پایگاه اطلاع‌رسانی و پژوهشی ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر: www.Setad-Ehya.ir.
۷. پایگاه اطلاع‌رسانی شورای فرهنگ عمومی: eccc.ir/index.

۸. رضایی‌راد، عبدالحسین، امر به معروف در ترازوی تاریخ، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۴.
۹. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، نورالثقلین، قم: انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۱۵ق.
۱۰. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۱۱. قانون مجازات اسلامی.
۱۲. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۳۷۴ش.
۱۳. هاشمی، سیدمحمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر دادگستر، ۱۳۷۸.